

Püsililled

1. Püsilillede eelised ja puudused võrreldes suvelilledega

Eelised	Puudused
Pikk eluiga. Pikeaalised püsikud vajavad noorendamist mõnekümne aasta pärast. Enamik suvelilli on üheaastased.	Osade püsikute paljunemist tuleb piirata. Mitmed liigid külvavad end ise, seega tuleb jälgida, et nad ei lämmataks teisi liike.
Mõned liigid taluvad hästi varjulist kasvukohta, suvelilled vajavad rohkem päikest.	Püsikute kasv ja õierikkus on väiksem kui suvelilledel.
Vähem tööd. Ühekordse rajamisega saab peenra aastateks, suvelilled õitsevad ühel hooajal.	Istiku kasvamine elujõuliseks taimeks võtab võrreldes suvelilledega rohkem aega, suvelill näitab oma ilu juba mõne kuu pärast.
Vastupidavad. Püsikud peavad paremini vastu ilmastikumõjule ja on leplikumad mulla suhtes.	Agressiivselt laienevad püsikud võivad muutuda aias umbrohuks, millega on raske võidelda.
Mitmed liigid on kaunid ka hilissügisel.	Külmaõrnad püsikud vajavad talvekatet või peavad talvituma siseruumis.
Lihtne paljundada.	Peenra ilme on püsiv, vaheldust soovijale on suvelilled mõistlikum valik.

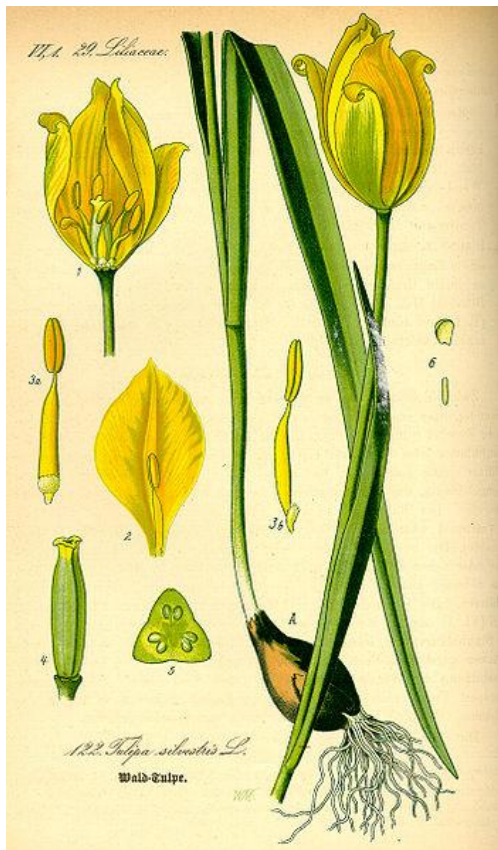
2. Vegetatiivne paljundamine

Vegetatiivse paljundamise võimalused:

- jagamisega (puhma, risoomi ja juuremugulate jagamine);
- pistikutega (rohtsete, poolpuitunud ja juurepistikutega);
- võsunditega (maapealsete ja maa-aluste võsunditega);
- sibulatega (tütarsibulad, sigisibulad, sibulasoomused);
- võrsikutega.

Paljundamise viis valitakse lähtuvalt püsiku liigist.

Tulbi paljundamine

Joonis 1. Metstulp (*Tulipa sylvestris*)

Tulbile on iseloomulik vegetatiivne paljunemisviis. Tulp on sibulpüsik, mille bioloogiliseks iseärasuseks on iga-aastane sibula uuenemine ja tütarsibulate teke. Tütarsibulate kogus sõltub emasibula suuruselt, vanusest, liigist ja sordist, samuti ka kasvukohast. Tulpe on võimalik paljundada ka seemnest, kuid siis hakkavad noored taimed õitsema looduses alles 8–20 aasta pärast, aias kasvatades on aeg lühem. Sortide sibulad kaevatakse välja igal või igal teisel aastal. Looduslikud liigid võivad ühel kohal kasvada aastaid. Ka Kaufmanni tulbi ja Griegi tulbi sorte jagada mõne aasta järel.

Tulp on talvise arenguga ja vajab õitsemiseks külmaperioodi läbimist. Tema vegetatsiooniperiood algab sügisel istutamisega, tõusmed taluvad kevadel külma -15° , kuid õitsemise ajal on nad hellemad ja vajavad sooja ja kuiva. Uue tulbisibula alge tekib kasvamise perioodil, see talvitub emasibulas ja eraldub iseseisva sibulana järgmisel aastal. Sibul kulutab toitainete varud täielikult ära tulbi õitsemisele ja uute sibulate moodustamisele. Õitsemise lõpuks jääb emasibulast järele vaid kattesoomus ja varusoomuste surnud kestad, mis kaitsevad nende vahel peituvat asendus- ja tütarsibulate pesakonda. Pesakond koosneb üksteisest kvaliteedilt ja omadustelt erinevatest sibulatest.

Pärast tulbi täielikku puhkemist õied murtakse. Vegetatiivse staadiumi lõppu ja reproduktiivse staadiumi algust iseloomustab lehtede koltumine ja sibulate küpsemine. Pärast seda sibula juured surevad ja algab puhkefaas. Lehti ei tohi kõrvaldada enne nende loomuliku elutegevuse lõppemist.

Tulbisibulad kaevatakse välja lehtede kolletumise alguses, siis on need ilusa terve kestaga ja pesad veel kandapidi koos. Kui kaevata sibulaid üles hilinemisega, võivad sibulakestad olla lõhenenud ja kuivatamise järel täielikult maha kooruda. Ka võivad pesad olla üksiksibulateks lagunened ja neid ei pruugi mullast üles leida. Ülesvõetud sibulaid kuivatatakse varjus tuulduvas kohas. 4–5-päevase tahtemise järel on tütarsibulad emasibula kannal küljest eralduma hakanud ja on paras aeg sibulate puhastamiseks. Sibulates toimub uute õiealgmete ja tütarsibulate areng. Kuni õiealgmete täieliku moodustumiseni puhkeperioodi algul, 3–4 nädala jooksul pärast väljakaevamist, on sibulate parim säilitustemperatuur 23°–25°, pärast seda hoitakse neid kuni istutamiseni 18° juures. Liiga madalal t°-l sibulate säilitamisel sibulaalgmete areng pidurdub, liiga kõrgel t°-l (üle 30 kraadi) aga õiealgmed kuivavad ja sibulad annavad järgmisel aastal ainult ühe laia lehe.

Tulbisibulad istutatakse sügisel 1,5–2 kuud enne maa külmumist (üldjuhul septembris) 5–15 cm vahedega ja 3–4 sibula ehk 10–20 cm sügavusele kergesse, viljakasse, neutraalsesse kuni nõrgalt aluselisse vett hästi läbilaskvasse mulda. Tulpide juurdumine algab mullatemperatuuril 5°–9°. Kasvuajal tahab tulp parasniisket mulda, puhkeperioodil aga märg muld neile ei meeldi, võib põhjustada hallitamist ja mädanikku. Tulp vajab päikeselist kasvukohta.

Joonis 1 pärineb: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Illustration_Tulipa_sylvestris0.jpg

3. Milliseid püsikuid kuhu istutada?

Päikeseline kasvukoht, kuiv, toitainetevaene ja kivine muld

Soovitan järgmisi püsikuid:

- suureõieline kellukas (*Campanula persicifolia*);
- lühikarvaline kastik (*Calamagrostis brachytricha*);
- harilik härjasilm (*Leucantemum vulgare*);
- valgeõieline puju (*Artemisia lactiflora*);
- viltjas ülane (*Anemone tomentosa*).

Joonis 2. Püsikud, mis sobivad päikeselisse kasvukohta, kuiva, toitainetevaesesse ja kivisesse mulda

Taimede pildid pärinevad järgmistelt veebilehtedelt:

- [https://www.specialplants.net/shop/seeds/calamagrostis_brachytricha/;](https://www.specialplants.net/shop/seeds/calamagrostis_brachytricha/)
- https://www.baumschule-horstmann.de/herbst-anemone-serenade-699_57654.html;
- <https://www.naturespot.org.uk/species/oxeye-daisy;>
- [http://www.agardenforthehouse.com/2010/05/now-in-bloom-campanula-persicifolia/;](http://www.agardenforthehouse.com/2010/05/now-in-bloom-campanula-persicifolia/)
- [https://dorsetperennials.co.uk/product/artemisia-lactiflora-jim-russell/.](https://dorsetperennials.co.uk/product/artemisia-lactiflora-jim-russell/)

Poolvarjuline (hommikupäike) kasvukoht, toitaineterikas, raske lõimisega muld

Soovitan järgmisi püsikuid:

- harilik murtud süda (*Dicentra spectabilis*);
- Arendsi astilbe (*Astilbe x arendsii*);
- kaelus-kirburohi (*Persicaria amplexicaulis*);
- suur tähtputk (*Astrantia major*);
- must lumeroos (*Helleborus niger*).

Joonis 3. Püsikud, mis sobivad poolvarjulisse (hommikupäike) kasvukohta, toitaineterikkasse, raske lõimisega mulda

Persicaria amplexicaulis'e foto on tehtud 14. septembril 2017 Räpina Aianduskooli aias. Ülejäänud taimede pildid pärinevad järgmistelt veebilehtedelt:

- <http://www.naturalmedicinalherbs.net/herbs/d/dicentra-spectabilis=bleeding-heart.php;>
- <http://www.plants4less.co.uk/astilbe-x-arendsii-mixed-232-p.asp;>
- https://www.gardensonline.com.au/GardenShed/PlantFinder/Show_3502.aspx;
- [http://jarvelja.ee/pood/pusikud/helleborus-niger-must-lumeroos/.](http://jarvelja.ee/pood/pusikud/helleborus-niger-must-lumeroos/)

Varjuline kasvukoht, happeline turvasmuld

Soovitan järgmisi püsikuid:

- sulgjas rodersia (*Rodgersia pinnata*);
- kevad-nabaseemnik (*Omphalodes verna*);
- harilik silla (*Scilla siberica*);
- mitmeõiene kuutõverohi (*Polygonatum multiflorum*);
- punane siumari (*Actaea rubra*).

Joonis 4. Püsikud, mis sobivad varjulisse kasvukohta, happelisse turvasmulda

Taimede pildid pärinevad järgmistelt veebilehtedelt:

- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rodgersia_aesculifolia.jpg;
- <https://plantsam.com/omphalodes-verna-alba/>;
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Scilla_siberica_Oulu_01.jpg;
- <http://www.naturalmedicinalherbs.net/herbs/p/polygonatum-multiflorum=solomon%27s-seal.php>;
- <https://gobotany.newenglandwild.org/species/actaea/rubra/>.

Kasutatud allikad:

1. Aomets, M. Sibullilled. Moodle.
2. Uurman, K. 2009. Õpiobjekt Tulpide kasvatamine. Rápina Aianduskool.
3. Uurman, K. Kursus „Rohttaimed“ teema 4: Püsililled, Sibullilled, Rohtsete dekoratiivtaimede vegetatiivne paljundamine ja Püsililled, nende nõuded kasvukohale. Rápina Aianduskool.
4. Savisaar, S. 2004. Eesti sibullilleentsüklopeedia. Varrak.
5. Orehov, A. 2017. Deoratiivsed püsikud. Tänapäev.